

PETŐFI-MUZEUM.

VII. ÉVFOLYAM. 3. SZÁM.

1894. MÁJUS.

Variánsok Petőfi kézírataiból.

(Egy újabb, javított kritikai kiadás számára.)

(Első közl.)

Havas Adolf 1890-ben (máj. hó) egy revideált (népies) Petőfi-kiadást rendezett sajtó alá az Athenaeum megbízásából, melyben az az érdem, hogy Petőfi költeményeinek szövegét megjavította az eredeti kéziratok alapján, a legnagyobb részben legalább; mert ő minden eredeti kéziratot még az utóbb készült ú. n. kritikai kiadás készítésekor sem nézett meg, még olyat se mind, melyekről okvetetlenül volt tudomása. Ezt különben maga sem állítja. (L. Összes költemények. I. 399. l.) Ámde u. itt a 401. lapon mégis azt mondja az előbb idézett népies kiadásról, hogy »minthogy e kiadás részben, a netalán becsúszott s inkább materialis természetű hibákat nem tekintve, a kézirat hitelességével bír, ennek szövegét és sorrendjét vette alapul ezen »végleges teljes« kiadás rendezésében is, nem mulasztván el a kétes helyeken az eredeti kiadások és kéziratok újabb összevetését» etc.

Ebből világos, hogy sem az előbbi, sem az ennek alapján készült ú. n. kritikai kiadás nem kézirati hitelességű, nem mindenben az. S ez valóban kiviláglik a *Petőfi-Muzeum* pár idevágó közleményéből.¹ A másik megjegyzésünk az, hogy kézirati hitelességű (vagy »kézirati hitelességgel bír«) csupán a kézirat s ezt nyomtatással elérni igen bajos, természetesen nem érte el Havas sem; nem még azon kéziratokra nézve sem, melyeket valóban megnézett s ezt állíthatjuk azon az alapon, hogy a költő itt hivatkozás alatt levő kézírataival magunk is összevetettük ismételten a szöveget, a miről Baróti Lajos azt jegyzi meg, hogy »Havas már akkor nagy munkát végzett«. Nem, ez nem volt nagy munka; ez a költő iránti legegyszerűbb kötelessége volt és egyáltalán nem nagy, összesen legfeljebb pár heti gondos munka. Ezt tapasztalásból mondhatjuk s mint természetes kötelesség, nem is lehet különös dícséret

¹ Petőfi fordításai. P.-M. VI—VII. k. — Petőfi néhány költ. az ered. kéziratok alapján. VII. 31—38. l.

tárgya. Nem pedig azért, mert ha Havas e kéziratokat sokkal jobban tanulmányozza, a szövegkritikus figyelmességével és érdeklődésével és főcélja nem az volt volna, hogy mentől gyorsabban egy »végleges, teljes kiadás«-t adjon, mely egyáltalán nem »végleges«: talált volna e kéziratokban bőven egyebet is, mint azt, a mit talált, t. i. hogy a költemények előbbi, hibásan nyomtatott szövegét revidálta és kijavította s a kézirat sorrendjét a költeményekre nézve helyre állította. Ugyanis, habár a költő 1847—49-diki költeményeinek ránk maradt kézíratai ú. n. »tisztázott« kéziratok s a költő brouillonjait alig 1—2 kivétellel mind megsemmisítette és e párt is csak a néha gondviselészerű véletlen mentette meg: e tisztázott kéziratok mégis számos javításnak, törlésnek, módosításnak jeleit, gyakran versszakok és sorok átalakítását, kihagyását, röviden annak a gondos simításnak nyomait mutatják, melyet annyian kívántak a költőtől megtagadni s így ezek mély bepillantást engednek a költő lelki műhelyébe és tudásuk lényegesen belevág Petőfi dolgozása módjának megismerésébe. És ezt nem azért jegyezzük meg, mintha különös érdemet tulajdonítnánk annak, hogy rámutathatunk Petőfi gondosságára, melynek az utolsó simításban látjuk itt nyomait. Mert az Petőfi geniejének eredményeire egészen lényegtelen, hogy sokat vagy keveset törlött, mielőtt a végleges szövegben megnyugodott. Hanem megjegyezzük azért, mert hozzátartozik Petőfi dolgozása módjának természetéhez. Hozzátesszük egyszersmind azt is, hogy szerintünk e simításoknál a legtöbbször sokkal több az ú. n. brouillonokban sem igen lehetett. Mert vannak írók, mint Shakespeare, a kik az írás előtt gondolkoznak; fejökben előre alakul meg eszme, kifejezés az utolsó részletig, szavakig s kikiél az írás csak a rögzítő technika, semmi más, mely majdnem hibátlan alakot ölt már az első fogalmazásban; mert mire eddig jut a gondolat, az eszme, lelkestől-testestől elkészül a belső műhelyben. Ilyen Petőfi is. Azonban nem akaráván tárgyunktól messze távozni, akármilyenek voltak Petőfi fogalmazványai, tény marad az, hogy tisztázott kézírataiban nagy érdekű törlések, változtatások vannak, melyekre folyóiratunk már megelőzőleg utalt s egy részöket, a feltűnőbbeket, közölte is, midőn megjegyezte, még mielőtt e »kritikai« kiadásról csak hallott volna is, hogy őket mind felsorolni egy kritikai kiadás feladata. Igen, feladata; de Havas nem tartotta annak; párt kivéve, melyeket, mint alább meglátjuk, folyóiratunk alapján közölt; (legalább is folyóiratunkban már közölve voltak) a többieket figyelmére nem méltatta. Pedig a kéziratok tanulmányozásában ez volt volna a revidálásnál a sokkal nagyobb s jelentékenyebb munka, mely s ezt sajnálattal jegyezzük meg, az alábbi közleménnyel sem egészen teljes; többszöri gondos tanulmányozásunk dacára sem sikerült a néha nagyon is erős törlések alatt a törlött szót vagy szöveget megfejtenünk s így csak utalunk rá, hogy e tekintetben még mindig van némi tennivaló. Itt következnek sorrendben az általunk kibetűzött variánsok s egyszersmind azon hibák megjelölése (»recte« szóval), melyek Havas figyelmét elkerülték, s melyeket még 1889-ben készült jegyzeteink alapján csak azért nem közlénk elébb, látva már a legelső

költeményénél, hogy Havas mellőzi őket; mert a még egyszeri összevetést mellőzhetetlennek tartottuk, melyhez csak a lefolyt nyáron volt módunk.²

1847.

1. Egy barátom az ifjuság.

3₁. eredetileg:

Hogy magam nem leszek is rossz...

(„Tan magam nem leszek rossz, de“ h.)

2. Ha férfi vagy, légy férfi.

1₁. lők („hajít“ h.)2₁. ? („Minden“ h.)3₁—8. eredetileg:

A kétszínűség köpenyét

Ne vedd magadra föl.

Inkább maradj meztelen

Miként az őszi föld.

4₁. Két olvhtl. szó törölve.

3. Kutyakaparó.

1₁. recte: Ehenszomjan2₁. Nyujtja magát („Nyujtózkodik“ h.)7₁. recte: Dolgot kivül se' lát.8₁. recte: két harmadrészéről10₁. recte: Se' hossza se' vége.11₁—2. Meghalni jár a távol falukból

A harangszó ide, (L. Hazánk.

1847. I. 78. I. Össz. K. III. 586. I.)

NB. „Meghalni“ h. ered. „Elhalni“

11₈. Olvhtl. törlés.

4. Szomorú éj.

7₆. És azt hiszi („Hiszi tehát“ h.)

5. Palota és kunyhó.

4₁. fényes palota („magas“ h.)5₁. Olvhtl. sor.6₁. Adjátok rám az áldást („Adjátok rám áldástokat“ h.)

6. A kutyák dala.

1₁. Az ős („A tél“ h.)

7. A farkasok dala.

1₃. Az ős („A tél“ h.)

8. A XIX. század költői.

1₁. Ne fogjatok könnyelműséggel („Ne fogjon senki könnyelműen“ h.)

NB. eredetileg így: Ne nyul(jatok)

9. Egressy Eteleke.

2₃. S megtestesíté őt („öt“ törölve.) U. ott eredetileg így:

S megtestesíté őt a múzsa, a ki téged sze(ret)

2₁. Varians:

Két föl sírjából e szemeknek sugarán?

8₁. Varians:

Az égről, és keblébe szívnek tette ezt.

10. Szent sír.

Var. 2₃. Rája gyászfátyolként7₂. Var. És midőn hallá a

11. Ide, kis lyány.

1₁. ha akarod („ugy tetszik“ h.)5₁. ered.: Add ide hát,

6. szak olvhtl. törölve.

14. Magyar vagyok.

2₃. Ha bor mellett vig... („Ha az öröm legjobban“ h.)4₆. adtuk (?) („küldjük“ h.)

15. Keserű élet, édes szerelem.

2₁. És az ének („S olyan a dal“ h.)3₂. lelkeket („némileg“ h. tollhiba.)

16. A Tisza.

2₁. halkan („simán“ h.)5₁. erdőn („réten“ h. tollhiba.)8₁. recte: Csak olyan volt.14₃. Jön a Tisza! jön a Tisza! („árviz“ h.)15₁. Vágtatott az árviz (a „Tisza“ h.)

17. A felhők.

4₂—4. Szép halkan uszdogáltak

A hajnal és az alkony árján,

Mint rózsza színű madarak.

6₁. a hogy („hogyha“ h., mely szó egyszer ki van húzva, fölibe írva a)

18. Csuklyában jár a barát.

Czím és 1₁. Jár a barát csuklyában,2₁. Var. Jár a deák kabátban,3₁. Var. Jár a huszár dolmány(ban),4₁. Var. A világot éli!

19. A magyar ifjakhoz.

Kitérőlt II. szak:

Nemzetek élete kis viruló bokor,

Mellyet a szellőnek lába is eltipor

Magára hagyatva,

De tölgyek erdejé környékezze csak őt:

Nem is mozdíthatja meg a legdühödőbb

Viharak haragja. (P.-M. III. 68. I.)

4₁. recte:

Szivetek mindig-nyilt-ajtajú palota,

U. ott: Sziveteknek („Szivetek“ h.)

5₂. Hol titkosan („A hol titkon“ h.)6₃. a melly („mellyet“ h.)

² A közlés módjára csak annyit jegyzünk meg, hogy mindig elől a törlött helyet adjuk kiemelve s azután zárjelben a végleges, javított szöveget.

71. Var. Mibe mártsam tollam, szent hazaszeretet.
71. Var. Hogy megvárászold, ki szemeit rád veti,
85. meg fogtok térti („megtértek tőle“ h.)
21. Édes öröm, ittalak már.
34. Felhő jön („szellő“ h. tollhiba)
22. Ujjonnan visszajött a régi baj.
25. a halállal („az élettel“ h. tollhiba.)
41. Föülhethnék („Rivalgó zaj“ h.)
23. A nép nevében.
47. Var. Mikor emeltek emlékoszlopot
73. recte: Ha fölkel és nem kér de vesz,
24. Háború volt.
13. Var. Háború, hol a szív vérét
25. De mért is gondolok rá.
- Kitörölt 2-dik szak:
- Vesd őt magadból, szívem,
Vesd őt örökre ki,
Miképen a tetemet
A tenger kiveti. (3. sor: tetemet h. ered. olvashatatlan 1—2 szó.)
62. a vízbe („tengerbe“ h.)
26. Az árva lány.
11. Var. Egy lényről van csak kevesebb,
121. megérkezett („közel vala“ h.)
203. recte: sírhalmára.
212. Virágos („viruló“ h.)
27. Két sohaj.
33. Ők már („Hisz ők“ h.)
29. Tedd le, bojtár, a subádat.
- 13—4. Var.
Nem látod, hogy a tavaszba léptél,
Hogy fölszedte sátorfáját a tél?
33. Var. Csak hogy itt (vagy), semmi gondom rája,
- Dalolj, dalolj, bokrok fúruyája.
30. Világosságot. Ezt megelőzve egy költemény kezdete van kihúzva:
Az emberiség sorsa.
A fának lombokat hoz a tavasz,
31. Szőke asszony.
93. megtagad („követel“ h.)
33. A szerelem.
12. üljetek (tollhiba „úszszatok“ h.)
36. nincs („nem“ h.)
34. A virágok.
21. recte: Leülök a virág mellé,
35. Kit feledni vágytam.
- 45—46. Var. Erdők vadonába.
És midőn kerestem
Határát hiába,
85. Varians: Vagy ha nincsen
93. lelkeinknek („lelkeink e“ h.)
36. Az itélet.
4. és végire értem, („s végére jutottam“ h.)
5. már vége szakadt. („megszűnt már“ h.)
7. omol („szakad“ h.)
11. Földet, eget rázó („A földrendítő“ h.)
13. világot („tűzét, e“ h.)
26. nem kell („érette“ h.)
37. Első esküm.
3. recte: nagy nehéz nyűg,
22. Olvhtl. szó („elfogott“ h.)
- 37—38. Var.
S szálljon reám az uristennek átka,
Szálljon reám a más világon is,
38. A türelemről.
12. ered.: erénye!
42. Mit a könnyelmű vevőnek (?)
81. földnek átka („élet“ h.)
39. F. A. Emlékkönyvébe.
11. bibliában („bibliába“ h.)
21. képe („kéje“ h.)
40. Rongyos vitézek.
53. a bátorsága („a“ törölve.)
41. Zöld Marczli.
83. Kiáltott („Kiált“ h.)
104. Var. S szentlélek harangja varjuk károgaása.
43. Tűz.
52. recte: Megköszönhetd
4. recte: fejedhez. —
44. Hol a leány,...
32. Var. Te mindig szent voltál oh lányka.
3. hogyha („ha“ h.)
5. bántját(ok) („oltánatok“ h.)
46. Bányában.
- 11—2. Var.
Itt vagyok lenn, ezer öltre a föld Kebelében,
3. A hol („Hol“ h.)
53. Soha nem („Soha“ törölve.)
5. szegényeknek („szegénységnek“ h.)
47. Bírom végre Juliskámat.
61. Rája („Bele“ h.)
101. sugára („tűzárja“ h.)
48. A majthényi síkon.
31. vívtak a hazáért („a hazáért vívtak“ h.)
3. gazok („latrok“ h.)
50. Arany Laczinak.
23. sor után kih. 2 sor s alább helyezve:
Telt vederrrel a kezében
A mezőre ballag szépen.

29. recte: nem biz a
62. Var. Darabig csak türte,
51. Milly szép a világ!
23. Szép, („Kék“ h.)
61. eszemben („eszembe“ h.)
53. A csonka torony.
Cz. eredetileg: Az ó torony.
54. Lennék én folyóviz.
21—1. Var. Lennék én élőfa
A hegyek oldalán,
21. vadon erdő („vad erdő a“ h.)
27. Rajtam („Bennem“ h.)
8. Lom(bomon) („Ágamon“ h.)
55. A gólya.
13. édes („ékes“ h.)
33. olvhu. szó, („haza-térő“ h.)
57. recte: Gondolám:
71. a sejtés („a“ törölve.)
116. Eredetileg: S rajt a megbúvölt szem
56. Puszta föld ez.
6. recte: hire se'
57. Utazás az alföldön.
21. recte: Minő az út! de
4—3. Kocsis, ne dögönyözze kelmed
Azt a lovat, még összerogy . . .
Hiszen mi még Pesten leszünk az
Itéletnapra valahogy.
(P.-M. III: 69. 1.)
7. ígyis: Aztán így is Pesten leszünk az
7. tán fölérünk („ott leszünk tán“ h.)
58. Kérdezd: szeretlek-e?
13. azt („oh“ h.)
5—6. Var. Azt tudni csak, hogy mély a
tenger vize
De milyen mély? nem tudja senkise.
5. így is: Mondhatni, hogy
60. Hires szépség.
43. recte: És az éhes jól lakik
62. Hozzám jöss-e?
13. Csak („Kis“ h.)
63. Fölszedtem sátorfám.
43. recte: a jó szomszédok? ók
64. Múzsám és menyasszonyom.
1. recte: ki van ott?
15. recte: „Mit? etc.
29. recte: Te vagy,
21. folyvást („eddig“ h.)
66. Az erdőnek madara van.
12. csillaga („virága“ h. tollhiba.)
67. Tompa Mihálynál.
13. ered.: ha nem hiszesz neki
53. recte: élet!
80. recte: pap ad,
92. recte: kettévágnom,
68. Alkony. Előtte kihúzva egy köl-
temény czíme és 2 sor. (Elolvashatatlan.)
69. Panyó Panni.
21. Az ilyen („Az“ kihúzva.)
74. Látom kelet.
13—14. Var.
Az ősz ködéből a tavasz felé,
S a szív utánok küldi vágyatt,
75. Kard és láncz.
21. A legundokabb („A legocsmányabb“ h.)
76. Válasz, kedvesem levelére.
5. csillagok gyanánt („válthatatlanú“ h.)
15. ? („fejtöttem“ h.)
30. recte: Röpült, a merre
49. reád („reá“ h.)
95. a sors is („ugy is a sors“ h.)
77. Jó ideje.
11—3. Var. Jó ideje lement a nap,
Ideleln van már a harmat,
Főnn vannak már a csillagok.
A 3. sor elkezdve így is: A hold pedig
21. Mit csinálsz („csinál“ h.)
31. Már régen („Mit csinál“ h. tollhiba.)
78. A betegséggel szomszéd a
halál.
21. recte: Itt hagynál engem? engem! és
mért?
21. így is:
Itt hagynál engem? Elhagynál? és mért?
31. recte: ne kívánd!
82. Augusztus 5-dikén.
31. recte: Csókolj, csókolj!
81. recte: csalogány,
83. Levél Arany J.-hoz.
22. drága („kedves“ h., „kedves“ egyszer
törölve.
35. recte: ezután
42. a lezugott harcoknak („lezugott“ ki-
húzva.)
51. töltött hét („kor“ h.)
53. gazdájok („gazdáik“ h.)
55. csak („de“ h.)
70. „pusztán“ előtt „oh“ kihúzva.
76. Hane(m) („Nem!“ h.)
77. az abrak („sem abrak“ h.)
53. szeleit („viharát“ h.)
84. T. M. kisasszonyhoz.
61. nyul-kere(sztül) („nyúlik által“ h.)
85. A költészet.
5. nevetlen („föl nem kent“ h.) *Uanna*

2 sor kihúzza (L. P.-M. III. 68. lap,
onnan Össz. K. III. 607. l.)

86. Az én pegázusom.

3₃. én el („én“ kihúzza.

8₂. fáradt („fárad“ h.)

88. Falu végén kurta kocsmá.

5. szak után kihúzza:

Minek már nekem a lélek?

Jobb lesz nekem, ha nem élek.

89. A vándor legény.

12₂. Var. Criminális.

91. Homér és Osszián.

5₉. fény koszorúzza („fénybe borítja“ h.)

92. Tarka élet.

3₂. Rágódtam („Egy helyen“ h.)

93. Ó. B. kisasszonyhoz.

(Czímben recte: U.)

2₁. recte: Szíved,

7₄—8. Var. Ha már benne vagy a szív e
Bajába,
Váld be, kérlek! ne beszéljek
Hiába. (P.-M. III. 70. l.)

94. Szép levél.

2₁. recte: Olly forróan

3₇. recte: késsel

4₁. recte: érzem én.

5₁. recte: Kész akarva

6₄. récte: Kén

E sor ered. így is:

Kéne a tö(bbiket!)

8₂. recte: Jer, s

1. recte: Szétlocsecsantom

96. Jó költőnek tartanak.

(Czím és 1. sor ered.: Nagy költőnek)

97. A csillagos ég.

1₇. recte: röppen,

2₂. kis („halk“ h.)

4₁. Melly jutalmakat oszt („A melly
jutalmat oszt“ h.)

98. Csak ugy omlanak.

4₂. tőksi („úri“ h.)

102. Ilyen óriást, mint.

4₁. recte: filemile.

103. Ősz elején.

1₁. Megürült („Üres már“ h.)

2₂. felhők („égnek“ h.)

5₃. Olvhl. szó, fölötte „meg“ törölve („meg-
kondul“ h.)

104. Bucsú a nőtlenégtől.

6₁. recte: Én

105. A kisbéres.

5₁. rája („rajta“ h.)

106. Azokon a szép kék.

15. sor recte: kigyóit,

111. Az ember.

4₂. kikísér („kísér ki“ h.)

112. Amióta én megházasodtam.

7₃. jó hosszú („bár rövid“ h.)

11₂. Var. A jó állat rég nem látá már.

113. Szeptember végén.

2₂. kedvesem („hitvesem“ h.)

3. Még („Ki“ h.)

3₇. S szívem („S e szív“ h.)

114. Elértem, a mit ember ér- het el.

11. mostan („nékem“ h.)

17. Magamnak („S magamnak“ h.)

18. S istenre bízni („Istenre bizván“ h.)

34. recte: se' lát,

36. Megreszketett („És reszketett“ h.)

116. Az utósó virágok.

14. Nincs már („Nincsen“ h.)

117. Egykor és most.

4₄. Mennyei („A mennyei“ h.)

118. A szerelem országa.

12. S e tájnak („E tájnak“ h.)

36. recte: És visszavisszafordult

59. Alatt („Alánt“ h.)

91. És („S“ h.)

119. Menny és föld.

7₁. Var. Embereknek nem való a menny;

8₁—2. Var. Tán nem olly szép, millyen-
nek szeretnök,

De nem olly rút,

121. Az volt a nagy, nagy munka.

Czím és 1. sor ered.: Ez volt

122. Hintón és gyalog.

3₁. Var.: Még ott fön a nap is, ki már

3—4. Var.: Gondolva, hogy ez eszten-
dőben

Ugy sem lesz már mit látnia.

123. Mi a szerelem?

7. recte: Tudjátok:

36. S eldobni („Eldobni“ h.)

124. Bölcselkedés és bölcsesség.

1₁. recte: „Teremtve

8₁. recte: következik? . . .

125. Meddig alszol még, hazám?

9. szak eredetileg:

Meddig alszol még, hazám? . . .

Hejh, hazám, attól kell

Tartanom, hogy csak a más

Világön ébredsz fel. (P.-M. III. 70. l.)

127. A rab.

10₁. recte: börtönajtó . . .

129. A koldús sírja.

3₁. recte: Vadvirágok s füvekkel földed ef.

130. Ez már aztán az élet!

Czím és 1₁. recte: Ez már aztán az élet!3₃. recte: hegytetőről nézek (Elkezdve egy szó: te(kintek)?)8₁. kalandozni („kóborolni“ h.)

131. El innét, el e városból.

3₁. Híres város („nevezetes“ h.)4₁. Hogyan vannak („Összevissza“ h.)7₂. recte: ép' ezért el

132. Arany Jánosnál.

2₅. recte: De e ború,4₃. Itt feleség és ott („Itt hitvesed, amott“ h.)6₇₋₅. Var. Atkor aztán ismét a magamé lennék . . .

Rózsákat, rózsákat a borostyán helyett!

133. Dicsérsz, kedves.

1. sor recte: jó vagyok!

134. Nézek, nézek.

2₃. recte: Merthogy

135. Szép napkeletnek.

6₃. Röpülünk („Jutunk majd“ h.)6₆. Ez („Az“ h.)

136. Oh ne bántsd a költőt.

1₁. lombok közé fut („magányba fut, hol“ h.)3₇. Kéjekben („Kéjek közt“ h.)4₁. recte: meglátd,4₆. olvhtl. szó („a lant“ h.)8₁. énekén („dalán“ h.)

137. Őszi éj.

2₂. recte: se' ég se' föld,

138. Bíró, bíró, hivatalod.

7₁. illy („e“ h.)

140. Pató Pál úr.

2₁. Vakolatja („Hámlik le a vakolat,“ h.)6₁. tengeti át; („tengi által“ h.)

2. az ősök („apái“ h.)

4₁. sein volt („sincsen“ h.)

141. Egy apához.

8₃. recte: Anyit se'9₃. Habár („Bár“ h.)11₄. recte: se' fér

142. Állj meg, feleségem.

1₁. recte: Állj meg feleségem,8₃. recte: Úlj

143. Az éj.

11₁. recte: Rá a lázas

144. Okatootáia.

2₁. recte: És ez, hogy Ausztr(ál)jának3₁. Sehogy sem („Nem“ h.)9₂. szánta („szánja“ h.)4₁. recte: S zárja bele . . . a fogát,

145. Mosolyogj rám!

2₁. Hogyha („Márha“ h.)

146. A magyar politikusokhoz.

1₂. E fényes („Ez elbizott“ h.)4₃. recte: De hamvatokat is midőn már6₁. recte: se' venné

147. Feleségem nevenapján.

9₂. Var. Élet késő alkonyát,

148. Csendes tenger.

52. sor: szabályost („szabályos“ h.)

57. sor Var.: Épen mint játsz. . .

149. Honvagy.

1₅. íme („milyen“ h.)2₃. királynők („királynék“ h.)4₁. ám („én“ h.)6₁. tett ez („lettem“ h.)

150. Czakó temetésén.

1₁. Var. Nem csak a részvét... de még a
.. hogyha („ha itt“ h.)3₁. Az is ejt („Ejtene“ h.)2₃. Var. Ifjúságnak tavasza dől,

151. Vas-uton.

4₄. recte: ördögcsapat;5₂. Elmaradt... a hegy („a hegy“ kihúzva.)

152. A haraghoz.

14. sor: lovaglott („lovagla“ h.)

25. sor után recte elválasztva.

45-46. sor eredetileg felcserélve.

153. Kinn a ménés.

2₁. az is(ten adta) („ha“ h.)11₁. Eredetileg: Kikindán!

154. Még alig volt reggel.

2₂. fekszt(ünk) („alszunk“ h.)

155. Szilveszter éje 1847ben.

6₂. recte: hármacsán7₂. Elválhatatlanul, („Válhatlanul“ h.)10₁. még („már“ h.)11₁. recte: száll,

1848.

1. A téli esték.

5₁₋₄. Var.Mert a házi asszony tudja azt mikép kell,
A kötelességét ő jól megtanulta.Nem bánik könnyen a ház becsületével,
Nem foghatják reá, hogy fősvény vagy

Iusta.

6. S („És“ h.)

7. recte: ifjú s egy

8. Ki hinné, hogy („Lám, ki hinné,“ h.)

10. ballag („megy csak“ h.)

2. Feleségek felesége.

2. recte: lyány korodban,

3—4. Var. Ha rózsza vón a szerelmem,
Ugy sem virulhatna szebben.

3. Eredetileg: Mi az igazi szerelem?

Recte: szerelem.

3. recte: Hogy

4. Var. De most a szerelmem nékem

5. recte: Meg se'

3. Egy könyvtáros emlékkönyvébe.

9. sor: jó és sz(ent) („a drága szent“ h.)

10. sor: Mélyen (kihúzza)

4. Adorján Boldizsárhoz.

8. sor: sziklaszálak („gránit bérczek,“ h.)

Recte: gránit bérczek,

A 3. után eredetileg az 5. sort írta be.

9. sor: alatt („miatt“ h.)

10. Var. S a hold, aranyos szép fonó-
leány

46. recte: S te, hah te

51. recte: Haldokló félben

5. Van-e egy marok föld.

4. (olvítht. szó) („van kenyerek“ h.)

7. Var. És mégsem teszem le kezem-
ből az ostort,

5. recte: szíved,

7. Egy emlék a kórházban.

2. recte: irótol

4. „párosan“ után „fűben“ törölve.

kert(ben) („fűben“ h.)

A jegyzetben recte 1. sor: lelkű 9. sor:
szomorú 10. sor: ínségnek.

8. Szeretlek én, szeretlek téged.

4. recte: volna:

5. recte: Színeimet

9. Minek nevezzelek.

18. Var. A szerelemnek egy nagy láng-
patakja

9. „Mely“ után „égő“ törölve.

4. idővösséggel („üdvösségeit“ h.)

5. recte: Minek nevezzelek?

3. recte: égberontott

10. Álmodva.

Czíme eredetileg: Az álom.

1. recte: Szíved buját...

11. A rab-oroszlán.

3. mérően („békében“ h.)

15. eredetileg: néptömeg,

13. A puszta, télen.

1. recte: gazda;

2. S a dalos („A dalos“ h.)

5. recte: rá tölt,

7—4. eredetileg: Szikrázó harag(gal)

Másik alatt nyargal,

15. Ne feledd a tért.

4. Mellét akkor a zsarnok tett ránk,

3. ember h. isten kihúzza s hátrább
léve.

16. Hideg, hideg van ott kinn.

3. recte: lelkeket,

17. A völgy s a hegy.

4. recte: itt (v. ö. 8. élnék)

4. recte: engemet. — —

18. Olaszország.

3. recte: Caesar;

19. Rózsavölgyi halálára.

2. recte: ébredj föl vén

3. recte: se' előre se'

4. recte: ollyankor,

6. annyi ott („ott“ törölve.)

20. Az országgyűléshez.

15. sor eredetileg: verivel,

29. sor: nekünk, igen („csak ezt ide“ h.)

3. sor eredetileg: ige,

35. koldús („koldus“ h.)

23. 1848.

2. recte: Egy égi csillag,

U. ott. ered. ragyogó („vérpáros“ h.)

3. betegségében előtt meg kihúzza.

3. recte: háborúnak

25. Beaurepaire.

1. Épen úgy mint („Mint“ h.)

4. Var. Vagy mint mostan két hete)

26. Nemzeti dal.

2. recte: ősapáink,

3. olvítht. szó („rongy“ h.)

4. olvítht. szó („Ide veled“ h.)

27. Czím recte:

15dik marczius, 1848.

7. csak beszélt („régóta“ h.)

10. recte: ifjai! —

15. diadallal („olly örömmel“ h.)

28. A szabadsághoz.

3. recte: S még is még is

4. hódolattal („ünnepeivel“ h.)

29. Bordal.*

1. recte: Egyik kezemben a fegyverem,

* Czíme ered. *Forradalmi bordal*, ezt törölve *Bordal* címet adott neki; ezt is

3., recte: megtestesült

5., recte: homloka,

30. Föltámadott a tenger.

5., Jegyezve föl („Jegyezd föl“ h.)

31. A királyokhoz.

1., recte: nyílt

7. hazugság, („hizelgés“ h.)

recte: hizelgés

32. Van-e mostan olyan legény.

Cz. ered. Bátorító s az új cz. fölébe írva.

1., eredetileg: föl?

2., sarat („helyet“ h.)

3., ember („magyar“ h.)

33. Készülj, hazám.

26. sor után e négy sor törölve:

Legyek kutya,

Legyek földönfutó gazember,

Legyek Metternich vagy Radecky

Ha el nem kergetik!

(P.-M. III. 126. l. Onnan Ö. K. III. 527. l.)

A 28. sor után:

Boldogságnak égi ünnepe (törölve.)

44. sor Var.: Mi nekünk magyaroknak!

34. Megint beszélünk.

3., recte: Ugy

4., ered.: sasok! vagy: sasok:

7., ered.: Rajtad csupán meg van tágitva,

36. Rákóczi.

6., Var. Vedd a zászlót szellemkezűidbe

28. A tavaszhoz.

2., recte: Jöszte jöszte,

4. recte: sátrait,

4., terjeszt („hoz majd“ h.)

2. eredetileg: meggyógyítod,

5., recte: A ki szép szabad

8., recte: alatt,

39. A magyarok istene.

A cím eredetileg: Van jövendőnk! Az új cím ennek fölébe van írva.

7., Var. S büntetését bőven átszenvedte ő;

8., csendes („derült“ h.)

40. A conservatívok.

Recte így s nem: Conservatívok.

2., recte: És rángattatok hátra.

3., recte: leszen

41. Ilyen asszony való nékem.

3., recte: kútforrása,

4., Megérem én („Meg is ércm“ h.)

törölvén, újból *Bordal* címben állapotodott meg.

42. A ledölt szobor.

Cz. ered.: Ledöntött szobor.

6., recte: dísz

10., Hogyan („Minek“ h.)

43. Már mi nekünk ellenségünk.

5., egy kéz, lesz egy kard („és“ h.)

44. Kis fiú halálára.

1. már koporsóba („már“ törölve.)

45. Bánk bán.

5.,—8. sor eredetileg felcserélve, előbb 7.—8. aztán 3—6.

8., recte: feleségét

12., recte: személyek“

46. Ausztria.

1., recte: Jéruzsálem,

2. recte: pusztulni,

3., ered.: Koldujatok!

21. öt nemzetnek („a népeknek“ h.)

47. Mit nem beszél az a német.

1., recte: istennyila

48. Fekete-piros dal.

1., zászlóinkat („zászlainkat“ h.)

4., ered.: Dózsóülnök, vígadunk,

49. Miért kisérsz.

2., recte: telt,

4. recte: mívelt;

5., recte: vagyok!

50. A király esküje.

Czímj ered. Hunyadi László.

11., recte: — „Mert

12., recte: — „Én

17., recte: „Kelj föl,

1. recte: — „Szabad

3. recte: — „Szabad

18., recte: — „Mit?

25., recte: levágja!

27., állott, („állt ott,“ h.)

51. Föl!

(Czím recte: Föll!;

4., recte: gyöngöseségből

5., recte: csendes de

53. Toborzó.

2., recte: aggódj,

54. A gyáva faj.

3., recte: elem,

55. Két ország ölelkezése.

1., recte: hamar

2., recte: mindegy, mindegy

3., recte: maradunk!

4., nemzet („ország“ h.)

5., olvhtl. szó („Királyhágón“ h.)

5., Azoktól („tól“ törölve.)

1., recte: délibáb.

Ferenczi Zoltán.



Költemények Petőfihez.

XXVII.

S z ü r e t u t á n .

Petőfi van kezemben,
S egy mádi kis levél;
Amaz vitézi hangon,
Ez csendesen beszél.

Amaz vitézi hangon
Örökké bort kiált;
A vinczellér hegyemben
Egy aszút sem talált.

Kikandikál ezekből
A régi leczke.... nos?

Az élet zenekarja
Milly ellenhangzatos.

Hadd igazítson rajta
Másképen, a ki tud!
Legjobb az ó boroknak
Izenni háborut.

Versolvasó, ki hozzám
Hasonlón sujtva lól!

Daloljuk el Petőfit,
S igyunk a régiből!

(Ujabb költemények. Pest. 1846. 20. l.)

Kerényi Frigyes.¹

XXVIII.

Triolettek.

III.

Sándorkám,^{*} ez úgy-e jól lesz?
Te már a bor istenéhez
Énekeltél eleget;
Sándorkám, ez úgy-e jól lesz?
Vedd át szőlőkertemet!
Néked már talán csak kedvez,
S gazdag emberré tehet.
Sándorkám, ez úgy-e jól lesz?²

(U. ott. 108. l.)

Kerényi.

^{*} Petőfi Sándor. (Kerényi jegyzete.)

Petőfi és az 50-es évek költői.

Hatodik közlemény.

VII.

Még eddig Tóth Kálmán az egyetlen költő irodalmunkban, a kőről elmondható, hogy Petőfi nagy és jótékony hatással volt reá,

¹ A Kerényi *Ujabb költeményei*-ben még Petőfibre vonatkozik: *As erdei lak* (Költői verseny Petőfi és Tompával.) 25. l. — *Petőfi Sándornak* (Csillag alatt) *Lásd Verseket* írta Petőfi Sándor. 1842—1845; 143. l.) 43. l. *Kiadva P.-M. I. 28. l.* — *Petőfinék*. 77. l. *Kiadva P.-M. I. 29. l.*

² T. i. a megelőző két (I—II.) triolettben arról panaszkodik, hogy évek óta nem terem bora s ezt annak tulajdonítja, hogy bordalokat nem ír, csak szerelmes verset a leányokhoz s ezért a bor istene haragszik rá. Ezért apostrophálja tréfásan Petőfit.

noha egyéniségökben kevés a rokonvonás s az irodalmi környezet, a melylyel érintkeznie és a mely közt élnie kellett, szintén inkább akadályozta, mintsem elősegítette írói egyéniségének a Petőfi nyomán való egészséges irányú kifejlődését. Ez állítás egyelőre paradokszonnak látszik, mert a Petőfi alaptermészete aktiv; a Tóth Kálmáné határozottan passiv. Petőfi merész, szókimondó, szilaj; Tóth K. merengő, melankolikus, olykor olvadékony. Petőfi úgy a tárgyban, mint a formában sokoldalú és minden műfaj terén, a melylyel csak megpróbálkozott, valami genialisat tudott teremteni; Tóth K. ellenben csak mint lyrikus jelentékeny és nagyobb jelentősége, mint ilyennek is, majdnem kizárólag szerelmi dalaira szorítkozik. Egy pár dologra nézve azonban hasonlítanak egymáshoz és főként ebből magyarázható ki a Tóth Kálmán fogékonysága Petőfi iránt. Tóth Kálmán is azt írta meg t. i. költeményeiben, a mit átélt és átérezett s ilyenformán az ő költeményei is lelkének visszhangjai, — habár e visszhang korántsem oly sokszoros nála, mint Petőfinél. Másfelől magasabb iskolája, a hová tanulni járt, neki is az élet volt, a melynek kíméletlen árja őt is belesodorta, még mint gyermekifjat, a pannonhalmi kolostor csendjéből előbb a katonaságba, azután a komlókerti daldók mámorába. Igazán csodálatos, hogy e szilaj, excentrikus körben, a melynek vezére Lisznyay volt, meg tudta őrizni lelkületének gyöngédségét és eszményeit. Igaz, hogyha ily módon nem alkalmazkodik az akkori ifjú írói körök szelleméhez, nehezen tudott volna az irodalomban érvényesülni.

Tóth Kálmán költői pályájának kezdetétől több-kevésbé mindig a Petőfi hatása alatt állott, a nélkül azonban, hogy eredeti és sok tekintetben sajátos egyénisége ez által szenvedett volna. De a különbség közte és kortársai között erre nézve is igen nagy. Tóth Kálmán ugyanis nem tovább fejleszteni akarta Petőfi irányát és nem *túltenni* akart Petőfin, hanem *tanult* tőle. Petőfi sokoldalú költészetéből kiejri a rokonhangokat és megnemesíti velök saját érzéseit és olykor fokozza hangulatát; — de nem kísérti meg utána mímelni a Petőfi oly irányú költeményeit, a melyek egyéniségétől idegenek. Innen van, hogy műveiben kevesebb a szertelenség, a nagyot mondani-akarás és a cinizmus, mint kortársai bármelyikének munkái közt s nyelve keresetlen, a nélkül, hogy affektált; egyszerű, a nélkül, hogy pongyola és népies, a nélkül, hogy alszerű lenne.

Ha figyelmünkre méltatjuk fejlődését, nyomról-nyomra kitűnik, hogy a Petőfi jótékony befolyása alatt mint finomul formaérzéke; lesz erőteljesebbé és kifejezőbbé nyelve és izmosodik meg kompozíciója.

Legelső költeményeiből — a melyek a Ráth Mór-féle teljes kiadás 2-ik kötetében foglaltatnak¹ — az tűnik ki, hogy kezdő korában főként a Petőfi költeményeinek változatos *formái* voltak reá befolyással. Mintha csak ezek kedvéért írná verseit, oly gyönyörűséggel alkalmazza őket minden változatban. De a versek tartalmán még ekkor inkább a komlókerti czimborák hatása észlelhető, mint a Petőfié. Költőjük

¹ Tóth Kálmán, Összes költeményei. Bpest 1888. Kiadja Ráth Mór. I. és II. kötet.

olykor tetszeleg magának a túlzásokban és affektál, akár csak Lisznyay vagy Szelestey. Egyik versében (Furán néz ki...) arról panaszol, hogy sarkantyújának taraja letörött »s az ebinge, ha kőre mék se csörög« — s még hozzá dolmányának is »vagy hat gombja leszakadt,« — sőt ez a Hervadt bokréta címűben már oly szánalmas állapotba került, hogy rongya »pántlikákat ereszt«.

A tartalom tehát ilyes költeményeiben keveset ér, de a forma és néhol a gondolat is Petőfi szorgalmas forgatásáról tanúskodik. A Ne bántsatok.... című kezdő korszakbeli vers például a Rózsabokor a domboldalon... gondolatát dolgozza fel más alakban; a Szól a lélekharang... kezdetű pedig a Temetésre szól az ének-ét. Még az idegen költők közül is úgy látszik a Petőfi kedvencét, Bérangert olvasgatta ez időkben különösebb előszeretettel; legalább az Egy szivaráros leánykához cz. költeménye egészen az ő modorában van írva.

Természetesen a »Felhők« hatását ő sem kerülhette el, mint a hogy nem szabadúlhattak alóla kortársai és hatásuk alatt van az első csalódások és fejlődő skepticizmus korszakában ma is többé-kevésbé minden ifjú költő.

Tóth Kálmán ilyen hangulatú költeményeiben inkább megőrizte jó ízlése a szertelenségektől, mint Székely Józsefet és habár az affektációtól ő sem egészen mentes (Nem szeretem... Most szenvedek...): pessimizusa olykor szép költői formában és gondolatban nyer kifejezést. Imc egy példa:

Én a lélekről furcsát gondolok,
Szerintem a testből az égbe száll;
Úgy látszik legalább, hogy ott
Mindenik test a mi lelkünkéből áll.
Égő lelkeknek hiszem a napot;
Hideg lelkeknek a sok csillagot,
És, így tovább, tovább...
Élő epedés az a holdvilág;
A zengő felhőt *költőknek* hiszem:
Rongyos, tépelt ruhát visel.

A Tóth Kálmán gyöngéd, álmadozó kedélyét azonban nem sokáig befolyásolhatta a Felhők hangulata s mindössze is csak hét költeménye van ebből a zsanerből. Annyival inkább hatott reá az a hangulat, a mely Petőfi leíró és családias színezetű költeményeit jellemzi. Az elmúlt idők emlékeit mindegyre visszabájoszni szerető lelke: gyöngédségének és szeretetének egész fényével ragyogja körül az édes otthon tájait; a feledhetetlen drága édes anyát; a jó barátokat és játszótársakat. Megéneklí a szomorúfüzet, a mely neki ép oly kedves fája, mint Petőfinak kedvencz madara a gólya; szülőföldjének táját, mint Petőfi a Kis-Kunságot; formában és hangulatban híven a mesterhez, de egyebekben elmaradván mögötte.

A Petőfi leírásaiban megelevenedik a természet és él és cselek-

szik minden körülöttünk. A Salgó bevezető soraiban »a komor kovács, a dörgedelmes égi háboru« szemeink előtt készíti a villámokat és szinte látjuk, hogy a vár mint nyújtja óriásként vakmerő kezét az egekre, hogy onnan »csillagot raboljon«. A Csárda romjai visszanyerik régi alakjukat; az ivó újra megnépesül s a jelen népei közé egy tündérvész észrevétlenül szövi be a rég eltűnt múltat. A mosolygó rónák, a delelő nyáj kolompja s a komoly gólyamadár néha őt is visszabájojják ugyanabba az »átálmódott szebb korba«, a melyből még visszacseng a halk altatódal: Cserebogár, sárga cserebogár... de lelke nem időzik soká ez emlékeken, hanem a gyöngéd visszaemlékezés sugarával egy pillanatra beragyogja őket s a czéltalan merengés helyett újból alkot és teremt. És épen ebben rejlik a főok, a miért Tóth Kálmán meg nem közelítheti leírásaiban Petőfit. Ő t. i. annyira csak érzéseiben és érzéseinek él, hogy e miatt sem megfigyelő képessége, sem fántáziája nem érvényesülhet. Sokkal szubjektivebb, hogyszem szemlélődő lehetne és ezért leíró költeményei is inkább elegiáknak nevezhetők.

Egyetlen kivétel van ily tárgyú művei közt: a Boru, a melyben már ő maga is mesternek mutatkozik. Erdélyi azt jegyezte meg e költeményről, hogy »nagyemű szép« és Gyulai sem vádolhatná »terpedtség«-gel, mint a Tóth Kálmán többi leíró költeményeit egykorú kritikáiban. Irodalmunk ez egyik legszebb és úgy a tárgyra, mint a felfogásra nézve teljesen eredeti leíró költeményében a vihar előtti hangulat van oly sajátos színekkel megörökítve, mint egy Rembrándt-képben. Egy sor, egy szó sincs benne fölösleges — s az a »nagy bánat«, a mely miatt »egymásra borul mind a bokor«, lebűvöli az olvasót is, mintha csak »egy szív volna« a költőével, a melyet elfogott valami gyászos sejtelem.... A befejező kép mintegy megrögzíti bennünk e hangulatot:

És nagy sötétség van minden felé,
Oly félelmes és mégis emelő,
Gyászszal bevont szentegyház, vagy talán
Egy nagy koporsó mostan a mező.
..... a ki ráfigyel
Mintha szögezését is hallaná:
Kopogni kezd a sötét ravatal,
Az eső nagy cseppekben hull alá...

A leíró-költőre nézve hátrányos tulajdonságok azonban előnyeivé válnak a lyrikusnak. Ez különösen kitűnik családias színezetű költeményeiben, a hol ismét tág tér nyílik a Petőfivel való összehasonlításra. Ismeretes, hogy a lyrának e faját legelőször Petőfi művelte irodalmunkban, a melyben ez által egy egészen új hangot szólaltatott meg. A megelőző idők költői bizonyos fenségben szerettek lebegni a mindennapi élet fölött és azt hitték, hogy csorbát ejtenek a költői hivatás nyimbusán, ha az eszmények magaslatáról a világ zajgó tengerébe

szállanak. Szinte félték embereknek föltűnni, nehogy mint költők, közönségeseknek látszassanak. Innen van bizonyos feszesség a nyelvben és tartózkodás az érzelmek kifejezésében még egy Vörösmartynál is; úgyszintén erre vezethető vissza azon elvontság és szűkkörűség a tárgyakra nézve, régibb költőinknél. Az élet és költészet annyira különbözőeknek tartattak, hogy az elvont eszmények körében élő Virág méltán botránkozhatott meg Kisfaludy Károlyon, a miért oly »derek, szálas ember léte» szerelmes verseket ír.

Nem csoda, ha ilyen előzmények után Petőfi oly sok irodalmi ellenségre és kárhóztatóra talált az ily szellemben felnőtt írók és esztétikusok között s hogy azon költeményeit, a melyek magánviszonyaira és családi életére vonatkoznak, még a fölvilágosodottabbak is egy kissé profánoknak ítélték. Az olvasó közönség ellenben, a mely ösztönszerűleg érezte, hogy az élet és költészet között szorosabb kapcsolatnak kell lennie s a mely vágyott egy kis közvetlenségre és melegségre s mintegy elvárta a költőtől, hogy örömeiben, bánatában a saját érzéseinek is kifejezője legyen: Petőfiben megtalálta a maga költőjét és szívében — az utókor ítéletét be nem várva — már akkor minden eddigi fölébe helyezte.

A Petőfi szüleinek és öcscsének alakjai mindörökre halhatatlanok lettek költeményei által. Édes anyja egy szent eszmény, a kinek szerető, önfeláldozó, jóságos lényéről mindig a szeretet és gyöngédséggel teljes tisztelet hangján emlékeznek. Atyjáról és öcscséről írt költeményeiben a szeretet humoron csillámlik át és folyja körül melegeivel a jó öreg korcsmáros, a Vén zászlótartó és Pistuka rokonszenves alakjait. A leplezetlen őszinteség, a mely a nélkül, hogy indiskrét lenne, föltárja viszonyaikat, megösmerteti jellemök egyik-másik kimagaslóbb vonását, — sőt olykor apróbb hibáit is: valami jóleső bizalmasságot hoz létre közte és az olvasó között, a melynek szála láthatlanul befonják a szívet és meghittünné avatják a költőt.

Mig Lisznyayéknál az őszinteség nem egyszer bántó kiméletlenséggé fajul: Tóthi Kálmán fölfogja ebben is Petőfi szellemét. Nagy számú családias színezetű költeményei² többnyire édes anyjára vonatkoznak, a kihez való szeretete imádatná erősödik. Az élet bárminő körülményei között ő az, a kinek legelőször elmondja örömét vagy fájdalmát. Ha az élet küzdelmeiben elfárad: hozzá fordul vigasztalásért és boldogan írja:

Édes anyám ölében van fejem,
Nem szégyellém én most se magam itt,
Elhallgatjuk így szépen kettesen
Az istenfecskék kedves dalait.

A fülemile az én madaram,
De most ne halljam én őt zengeni,
Most csak az istenfecskét szeretem
Mert anyám azt legjobban szereti.

Midőn szülővárosában képviselővé választják s a nép forrongásá-

² Szülőim komája, Karácson, Levéltöredék, Hazatérés, Édes anyám ölében van fejem, Szüleim aranylakodalmára, Találgatás, Követválasztáskor, Oh nem halt meg az én anyám, Anyám temetése után stb.

ban az utczákon is látni akarja: ő akkor is beteg édes anyjánál ül és nem tudják eltávolítani ágyától. Erre vonatkozik Követválasztáskor című költeménye:

Az utczákon nevémet éltetik,
Én itt benn, a szobában hallgatom,
Órízve a te beteg ágyadat
Én jó anyám, szenvedő angyalom.

De bár százak harsogják künn nevem,
És harsognák még ezer annyian:
Nem lenne olyan édes, mint midőn
Te annyit sugsz csak: *édes jó fiam!*

Mikor majdnem egy évtizedig tartó betegség után meghalt, szel-
leme azért vissza-visszajár és inspirálja a költőt. »Nem volt ösztön...
nemesség volt szeretetének gyökere« írja róla halála után.

Ugyanez a gyöngéd szeretetteljes hang szól hozzánk azon köl-
teményekből is, a melyekben »hugocskái« szerepelnek s csak akkor
csap át a humorba, midőn atyjáról és öccséről emlékezik.

Ime így fejlődik Tóth Kálmán fokról-fokra a Petőfi nyomdokain,
miközben megerősödve, a maga teljes eredetiségében domborodik ki
a saját rokonszenves költői egyénisége, mint *szerelmi* és *hasafias*
költő. Megpróbálkozott ugyan az elbeszélő műfajjal is, de Kinizsi
Pálja az Arany-; Kun László, Bebek György felesége és Szilágyi Mi-
hály című krónikás versei pedig formában és nyelvezetben egyaránt
a Petőfi-utánzás kétségbevonhatatlan nyomait viselik magukon.

Érdekes, hogy Tóth Kálmán minden lehető elkövetett a végre,
hogy a Petőfi hatásától szabadúljon, a kinek költeményei a bennök
rejlő elementáris erőnél fogva fogékony lelkét önkénytelenül befolyá-
solták. Egyik ismertetője írja róla, hogy 1878-ban felére apasztva bo-
csátotta költeményei kötetét a világ elé s ebben ép »az a szempont
vezette, hogy mindazon költeményeit, melyek Petőfi utánzásának nyo-
mait viselik, elkülönítse, kitagadja — és kitagadott kerlelhetetlenül
még a jobbak közül is egynehányat, hogy csupán magát, önálló egy-
éniségét tükrözze.«³ Pedig ismétlem, hogy ez a hatás természetes és
jótékony volt, a mely a Tóth Kálmán költői egyéniségét nem nyomta
el, sőt jobban kifejlesztette.

Mindenekelőtt egy néhány költeményéből úgy érzem, hogy —
különösen a pálya kezdetén — Tóth Kálmánnak is a Petőfi példája
adott annyi morális erőt és önbizalmat, hogy a magában érzett tehet-
séget elébe tegye minden elméletnek és tudásnak. Ösmeretes, hogy e
példa utánzása által mily sok Petőfieskedő ál-tehetség lón nevétségessé
és volt kénytelen mindörökre búcsút venni a halhatatlanságtól; a Tóth
Kálmán egyénisége azonban az önbizalomnak ép ily őszinte megnyí-

³ Dr. Zlinszky Aladár: Petőfi és Tóth Kálmán. (Tóth Kálmán Emlékalbuma. Szerk. Dr. Horváth Cyrill. Baja. A Tóth Kálmán szoborbizottság kiadása. 194-ik lap.)

latkozásai alkalmával mutatkozik a legjellemzőbb formában. Ime egy példa:

Ti nagyon tanúltok... én nagyon szeretek.
 Nem is tudok én mást, csak nagyon szeretni...
 Fáradozásból áll a ti érdemetek,
 Az enyém?... én nekem nincs érdemem semmi.
 Tínalatok az ész csinált fénye ragyog,
 Nálam az istentől teremtett szív lángja --
 Én hozzátok képest oly tudatlan vagyok!
 Szivemből foly az én dalaimnak árja.

S a ti tudománytok örökösen halad,
 Mi má jó volt, holnap ellökhetik tova -- --
 De a *szív világa örökké egy* marad --
 Ti mindig csalódtok... az én szívem soha!!

És csakugyan a szív és érzések világa az ő költészetének valódi eleme s a szerelmi dalok költeményei közt a legszebbek, legjellemzőbbek és legeredetiebbek. A Petőfi szerelmi költeményeit égető naphoz hasonlíthatnók, annyi bennök a tűz és szenvedély; a Tóth Kálmánéit inkább a búcsuzni készülő napsugárhoz, a mely csak melegít, de nem éget. Petőfi hisz a szerelemben és az élet egyik céljának, elengedhetlen feltételének tekinti; Tóth Kálmánt már az ébredő szerelemmel kísérti a csalódás fájdalma. A Petőfi szerelmi dalai ódák, himnuszok, dithyrámbok; a Tóth Kálmánéi nagy részben elegiák. Az összehasonlítás tehát a tartalomra, modorra és hangulatra nézve ellentéteket eredményez köztök; de a forma könnyedségében, a kifejezések keretlenségében és világos érthetőségében mégis megnyilvánul a Petőfi jótékony befolyása. A burkolt, virágos kifejezéseket, a melyekben a keleties pompa és a ragyogó képek hajhászata Szelesteynél és sok társainál szépen csengő, de értelmetlen szavak használatát eredményezi: Tóth Kálmánnál nem találhatjuk föl. Képletesen csak akkor beszél, ha a könnyebb megérthetés céljából a helyzetet vagy háttért szükségesnek látja egy kissé színezní, de akkor is csak mértékkel. Innen van, hogy dalai oly hamar népszerűekké váltak országszerte s a Mátra hegye vadvirágos tövében... Befűtta az utat a hó... Teme-tésen láttalak meg először... Fűtül a szél, az idő már őszre jár... Jaj istenem, jaj istenem de félek... Búza közé száll a dalos pacsirta... Hegedülnek, vigan muzsikálnak stb. kunyhóban és palotában egyaránt zengenek. Nem túlzás az a jellemzés, a mit pályája vége felé maga magáról nyújt:

Minden dalom igazság volt,
 Soh' se mondtam hazugságot,
 Elmeséltem, a mi történt,
 A mik szivem összetörték.
 Soh' sem irtam olyan verset,
 A mely nem a szivből serkedt,

Melynek minden kis betűje
 Érzésekből nem lett gyűjtve.
 És dalai szerelmemnek
 A falukban elterjedtek
 Ablakokból kihallani:
 „Fűtül a szél“ -- „Lemondani“.

Életének egyes fázisai, őszintesége és igazsága daczára sem tűnnek ki költeményeiből oly márkánsúl, mint Petőfinél; még szerelmeinek története sem, pedig költészete főként ezekből táplálkozott. Szintúgy fél a boldogságtól és bizonyosságtól; jobban szereti, ha a sejtelem és az epedés továbbra is megmaradnak szívében.

Maradjon ez sejtelemnek,
Fél igaznak, fél átomnak,
E szót, mely már ajkadon van,
Nekem soha ki ne mondjad.

Csüggjön az ott, mint a rózsán
Csügg a napvilágos harmat,
Én meg mint a beteg lepke
Hadd várjak rá, hadd szomjazzak.

E határozatlanság teszi boldogtalanokká szerelmeit, mert föllépni mérészen, leküzdeni az előítéleteket és boldognak lenni a szerelem által, nincs elég hite és bátorsága. Ezért, — a mint Szelestey mondaná — valami »fájó sugár« vonul át az ő szerelmi dalain, a mely akkor is ott rezg, midőn a nőben, kit feleségül vesz, ideálját véli föltalálni, mintegy előre jelezvén az e viszonyból származó boldogtalanság útját. Elkezdve gyermekkori szerelmén, a »buzavirág szemű kis lány«-on, a ki »menyasszony koszorus fejét« más keblére hajtja, hogy »sáppadt asszony« legyen belőle és kora sírban találjon nyugalmat: legutolsó szerelméig úgy tűnnek föl szerelme tárgyai, mint valami tündéralakok egy boldogabb, jobb hazából, a kik megjelentek egy-egy perczre az üdvnek egy sugáraként a világban, de aztán csak elsuhan- tak megint nyomtalanul, nem hagyván egyebet magok után költőjüknek az epedésnél, búnál és sejtelemnél. De azért a Petőfi elhullatott gyöngyei, a melyeket egy 50-es évek korabeli kritikus szerint Tóth Kálmán szedett föl: valódi gyöngyök voltak.

A már fölhozott dalokon kívül a Hogyha titkolt... Teli vagyok dallal... Benyújtottam a kalapom... Sírjon, ríjjon a hegedű... Minek is van a szív... Lemondani, lemondani... címűek a szerelem igaz gyöngyei és nemcsak költőjüknek, hanem irodalmunknak is díszére válnak.

Filozofiai költeményei szintén nem mozognak oly széles, általános téren, mint a Petőfi hasonló színezetű művei. Nagy problémákkal nem foglalkozik és előbb már említve volt, hogy fántáziája sem annyira magasröptű, hogy oly tárgyakat, mint a Bányában, Utolsó ember, Örült és a Felhők egy-egy darabja megbírjon. Vörösmarty szép szavai, hogy: »a mit a szív fölfoghat magába, magunkénak csak annyit mondhatunk«, egy költőre sem illenek jobban, mint reá. Innen van, hogy általánosabb eszmékre is nem a világot és az emberiséget, hanem csak a saját szívét és érzésvilágát vizsgálva emelkedik föl. A mi ezeken kívül esik: már »van is, nincs is« ránézve. Ily irányú költeményei közül különösen szépek a Nem az a fájdalom... és a Halál címűek. Az előbbiben gyönyörűen van megírva az a gondolat, hogy az igazi fájdalom ott kezdődik, a hol kifejezésére már nem találunk szavakat.

Nem az a fájdalom nehéz,
Mit a dalokból hallotok,
Az el nem mondott fájdalom —
Ez kinozza a dalnokot.

A költőbűben az nehéz,
Azok az elfojtott dalok,
A mikről senki mitse tud —
A miktől én majd meghalok...

A Halált Eötvös a világirodalom remekei közé sorolta és méltán, mert az igazság megrendítően nyilatkozik e szép sorokban:

Nem, nem az a halál, a hogy itt nevezik,
Ha koporsónknak a födelét szegezik;
Nem, nem az a halál, a mit a léha hisz,
Midőn a gyászszekér a temetőbe visz;
És az sem a halál, midőn már más sirat:
Öröm, vagy fájdalom, bú vagy érdek miatt —
Ah az! az a halál: midőn még itt vagyunk,
De halva, és magunk siratjuk — önmagunk.

Tóth Kálmánnak mint embernek és költőnek egyaránt jellemző vonása a haza-, szabadság- és fajszeretet.

Említve volt már, hogy a szabadságharcban mint alig 17 éves gyermek-ifjú vett részt; küzdve olyan eszmékért, a melyeket még ekkor inkább csak sejtett, mintsem fölfogott. De az a mámor, a mely a gyermek-ifjait a halál mezejére vezette: erős és öntudatos érzéssé vált az elnyomatás szomorú idejében. A máskor oly gyöngéd, álmodozó költő szilajjá és szenvedélyessé lesz, midőn nemzetéről és annak jogairól van szó — s a Ki volt a nagyobb? utolsó versszakában a fajbüszkeség teljes érzetével mondja:

Nem tudom, hogy ki volt nagyobb,
Csak áldom az istenemet,
A mért én is magyar vagyok.

Az Előrel! csaknem Petőfi harci riadóját juttatja eszünkbe, oly energikus. A Léngyel anya című általánosan ismert románcban a költőnek a zsarnokság és elnyomatás iránti mély gyűlölete nyert kifejezést, a mely hogy nem affektáció: bizonyítja a Költészetem cz. valóságon alapuló költemény.

Es ezek után úgy hiszem, nem tűnik föl többé paradoxszonnak, hogy Petőfi nagy és jótékony befolyással volt Tóth Kálmánra, jóllehet egyéniségök és természetök alapjában véve ellentétes. Mert a befolyás nem szolgál utánzásban, vagy egyes föltűnőbb sajátosságainak túlhajlásában állott, azon célzattal, hogy az eredetiség látszata mesterségesen megőrizve legyen, hanem abban, hogy a Petőfi példájára Tóth Kálmán is megtanulta a költészetet föltalálni az életben; tárgyait megkapni annak legegyszerűbb, de éppen ezért hozzánk legközelebb álló körülményei között — s a költői hatást nem a mesterséges for-

mákba kényszerített nyelvszabály szerint váltakozó hosszú és rövid szótagaiban, vagy az ezzel ellentétes szabadosságban, hanem a nyelvnek jó ízléssel párosult érthetőségében és a tartalom igazságában kereste.

Így aztán méltó joggal írhatta magáról:

Sok pusztult az idő alatt,
Egy pár dalom mégis maradt;
Ifju költő, tudod mi az?...
Az marad meg, a mi igaz.

Csernáttoni Gyula.



Petőfi fordításai.

Hetedik közlemény.

IX.

Moreautól.

Gilbert (Nicolas-Joseph-Laurent), kiről Moreau *Egy emlék a kórházban* költeménye szól, szül. 1751., megh. 1780 nov. 12. Satyráiban (*Dix-huitième siècle, le Poëte malheureux*) az encyclopaedisták híve, melyek számos ellenséget szereztek neki, kik haláláig üldözték, kiket *Au banquet de la vie* híres költeménye sem indított meg. Ellenei azt költötték róla, hogy nyomorban és örülten halt meg Páris kórházában. (Hôtel-Dieu.) Valósággal lóról lecsvén, koponyatörést szenvedett s a Hôtel-Dieu-ben, mások szerint Charentonban operálták s lakásán halt meg (Rue de la Jussienne), midőn már 2200 livres = 5000 frcs jövedelme volt; tehát nyomorról szó sem lehet. Petőfi azonban még az előbbi változatot ismerte, mint Moreau is, ki e költeményt írta róla.

Moreau (Hégésippe), kitől Petőfi 1848 januárjában ez egyetlen költeményt fordított, Párisban szül. 1810 ápr. 9. s megh. 1838 decz. 10. Fontenebleauban tanult, azután nyomdászinás és intéző lett Firmin Didotnál. Utóbb tanító lett s 1830 után a lehető legnagyobb nyomorban élt. Provinsben adta ki *Le Diogène* alatt híressé vált satyráját, aztán Párisba tért vissza, hol a *Le National*-ban Pyat Felix nagy költőnek kiáltotta ki. Meghalt a la Charité-kórházban s nagy fényvel temették el. Híres költeményei: *L'Isolement, L'Oiseau que j'attende, La Voulsie, Le Grui de chêne, Les Contes à ma soeur.*

Un souvenir à l'hopital.

Par. Hégésippe Moreau. (Édit. Garnier frères. Paris 1881. Précédée d'une notice litt. par M. Sainte-Beuve.)

Sur ce grabat, chaud de mon agonie,
Pour la pitié je trouve encor des pleurs;
Car un parfum de gloire et de génie
Est répandu dans ce lieu de douleurs:

C'est la qu'il vint, veuf de ses espérances,
Changer encor, puis prier et mourir:
Et je repète en comptant mes souffrances:
Pauvre Gilbert,¹ que tu devais souffrir!

Ils me disaient: Fils des Muses, courage!
Nous veillerons sur ta lyre et ton sort;
Ils le disaient hier, et dans l'orage
La Pitié seule aujourd'hui m'ouvre un port.
Tremblez, méchants! mon dernier vers s'allume,
Et si je meurs, il vit pour vous flétrir.....
Hélas! mes doigts laissent tomber la plume:
Pauvre Gilbert, que tu devais souffrir!

Si seulement une voix consolante
Me répondait quand j'ai longtemps gémé!
Si je pouvais sentir ma main tremblante
Se réchauffer dans la main d' un ami!
Mais que d'amis, sourds à ma voix plaintive,
A leurs banquets, ce soir, vont accourir,
Sans remarquer l'absence d' un convive!...
Pauvre Gilbert, que tu devais souffrir!

J'ai bien maudit le jour qui m'a vu naître;
Mais la nature est brillante d' aïtraits,
Mais chaque soir le vent à ma fenêtre
Vient secouer un parfum de forêts.
Marcher à deux sur les fleurs et la mousse,
Au fond des bois rêver, s'asseoir, courir,
Oh! quel bonheur! oh! que la vie est douce!...
Pauvre Gilbert, que tu devais souffrir!

1832.

¹ Ce nom fatal vient se placer comme de lui-même sous les jeunes plumes qui tremblent en l'écrivant. L'auteur de la *Satire du dix-huitième siècle* est une gloire consacrée devant laquelle on s'agenouille en fermant les yeux. Pour quiconque ose les ouvrir, il est évident que Gilbert ne fut ni un Chatterton, ni un André Chénier, ni même un Malfilâtre; mais il dut à son agonie solitaire une magnifique inspiration, et ses adieux à la vie, que toute le monde sait par coeur, souffraient seuls, aujourd'hui qu'il a pris rang parmi les véritables poètes, pour faire taire à ses pieds tout reproche d' usurpation.

H. Moreau.

A fordítás keresztrímek helyett félrímű; különben teljesen hü. Az 1₁-ben *chant* kimaradt, az 1₈-6. sor másképen van rendezve; de minden benne van:

Itt énekeit ő, itt imádkozott és
Halt meg, reményeinek özvegye.

Csak a *puis* maradt ki s az *il vint* kifejezés módosult lényegtelenül. 2₁-ben: *Fils des Muses* = költő, körülrás nélkül. 2₄-ben jelen helyett (*ouvre*) elbeszélő múlt (nyitá). A 2₆-ban *S ha meghalok, rajtad lesz bélyege....*,

nem épen az, de erőteljesebb, mint az eredeti: *Et si je meurs, il vit pour vous flétrir*.... A 3₁₋₂ felcserélve, azonban *gémir* inkább *nyögés*, mint *sókajlás*. A 4₂₋₃-ban a kifejezések másképen vannak rendezve; a 4₅-ben *mousse* = *moha* s a 4₆-ban *courir* = *futni* ki van hagyva. Kétségtelen, hogy Petőfi egy, a saját sorsát melancholicus szemmel néző pillanat hatása alatt fordította le 1848 elején, midőn egész élete a belső cselekvésre volt mintegy nemcsak utalva, hanem szorítva is. A Petőfi jegyzete más, mint a Moreaué s nem érdektelen, hogy ezé nyomán *Malfiâtre* műveit a megszerzendő művek közé jegyezte és Chattertont meg is vette.

Ferenczi Zoltán.



Egy kis Petőfi-ereklye.

A *Ssalontai Lapok* után több lap közölte Petőfinék alábbi pár sorát, melyeket 1842 szept. 16-án írt Mező-Berényben Kisbéri Mihály emlékkönyvébe. E sorokat e szerint akkor írta, midőn az 1841/42-dik iskolai év végeztével előbb Jókaihoz Komáromba, onnan szüleihez Duna-Vecsére ment Orlayval s aztán vele együtt hozzá Mező-Berénybe, hol a nagyszüniidő legnagyobb részét töltötte. A költő alábbi sorai senkit sem lephetnek meg, habár még csak egy 20-dik évét élő ifjútól erednek, tudva azt, hogy Petőfi mély családi érzelmeket ápolt gyermekkora óta, melyek megtelepedése után azonnal a házaselet gondolatával foglalkoztatták. A sorok a következők, föltéve, hogy teljes hűséggel vannak közölve:

»Az élet egy döcögő szekér, melylyel a sors tüzes (?) paripái, tuskönbokron kiméletlenül vágatnak keresztül, míg az emberből a lelket kirázzák. Van azonban egy párna, melynek puha ölében a döcögés kéjjelmes ringatássá válik. Ki lenne oly kába, hogy ezt minélelőbb megszerezni ne iparkodnék? S ki oly kába? ki nem tudja, hogy e párna... feleség! — Berény szeptember 16-án 1842. Petrovics Sándor.« (*Pesti Hirlap*, 1894. febr. 28. szám.)

F. Z.



Les pigeons de la bourse.

Petőfi fenmaradt kézírataiban megleljük többek közt a Béranger *Les pigeons de la bourse* költeménye másolatát is. E költemény először a *Revue des deux mondes*-ban jelent meg (1847 márcz. XVII. 944. l.), a Perrotin-féle illusztrált kiadásból,¹ mint addig kiadatlan költemény (I. k. 407. l.) »On y sent les ailes, on y sent aussi l'aignillon de l'abeille.

¹ Oeuvres complètes de P.-J. De Béranger. Paris. 1847. I—II.

Le cadre étroit de certaines épigrammes antiques admettait de même la double inspiration de l'ode et de la satire, — mondja a szerk. asteriscus. Innen másolta le a költő magának, hihetőleg lefordítás végett, a mi elmaradt. A kézirat tehát 1847 márcziusából való. A költemény így szól:

Pigeons, vous que la muse antique
Atteignait au char des amours,
Où volez-vous? Las! en Belgique,
Des rentes vous portez le cours!
Ainsi, des tout faisant ressource,
Nobles tarès, sots parvenus,
Transforment en courtiers de bourse
Les doux messagers de Venus.

De tendresse et de poésie,
Quoi! l'homme en vain fut allaité!
L'or allume une frénésie
Qui flétrit jusqu'à la beauté!
Pour nous punir, oiseaux fidèles,
Fuyez nos cupides vautours.
Aux cieux remportez sur vos ailes
La poésie et les amours.

Ferenczi Z.



Repertorium a Petőfi-literaturához.

XIV.¹

Belond Istók.

Lessipechenyei Pechenyei Ferencz románca. (Ad notam »Megy a juhász...«) Travestia Petőfi költeményére. 1894. XVII. 23. szám. — *Szamosközi*: Házasodjunk!... (Petőfi után) Költemény-travestia. U. ott. 34. sz. 5. l.

Budapesti Hírlap.

Petőfi apósa. 1894. ag. 19. 229. sz.

Egyet. Phil. Közl.

Szigetváry Iván ism. Koltai V. Petőfi S. Irodalomtört. tan. cz. művét. 1893. 772—74. l. — *Baróti Lajos*: Petőfi költeményeinek első kritikai kiadásáról. (Első közl.) 1894. 505. l. (Külön lenyomatban is.)

Élet.

K. L. ism. Koltai Virgil: Petőfi S. Irodalomt. tanulm. Sopron. 1893. (8^o 63. l.) cz. művét. 1893. 473. l.

Értesítő.

(Nagyszebeni államgymnasium 1885—1886—1887.) Nagy-Szeben. 1887.

Veress Ignác: A Magyar Igenév, a Magyar Név- és Igejelző használata. Petőfi nyelvén feltüntetve.

Fojes István:

Összes költeményei. Budap. 1894. Révai testv. bizom.

Petőfi szelleméhez. I. k. 228. l. (Írva 1884-ben.) — Márczius 15. U. ott. 239. l. (Egy szó sincs benne Petőfiről.)

Fővárosi Lapok.

Jókai Mór: A varázsing. 1893. 7. sz. (Pet.-M. VI. 143. l.) — *Lauka Gusztáv*: Éjjeli látogatás. (Emlékeimből.) 1893. 231. sz.

Jókai Mór.

Emlékeim. Budap. 1875.

I. k. Petőfi. 109. lap. — Petőfi. 113. l. — Huszonöt év múlva. 19. l. (Márcz. 15-ről.) — II. Egy vers története. 209. lap. (»Dicsőséges nagy urak« kezd. költeményről. L. Életemből. II. 44. l.)

Életemből. Budap. 1887.

I. k. Az én kortársaim. 200. l. — Petőfi és ellenségei. 253. lap. — A Petőfi megjelenésének, rejtélyének megoldása. 266. l. — P. emléksobránál. 270. l. — Egy magyar költő életéből. 295. l. — II. k. Egy vers

¹ L. még P.-M. II. 61, 125, 251. 311, 377. III. 305. IV. 93, 151, 259, 307. V. 21, 140. VII. 46. l.

története.¹ (P. »Dicsőséges nagy urak! hát hogy vagytok?« kezd. verséről.) 44—46. l.

Magyar Figaro.

Pató Pál ur (Pet. után szabadon.) 1894. 35. sz.

Magyar Geniusz.

Róna Béla: Petőfi és Juliskája. 1893. 47. sz. (V. ö. P.-M. VII. 47. l.)

Magyar Hírlap Karácsonya. 1893.

Hentaller Lajos: Petőfi, mint követjelölt. 25—28. l. (Petőfinek Pest, júl. 9. 1848. Bankoshoz írt levele facsimiléjével. L. P.-M. IV. 5. sz.-hoz mellékelve és u. ott 234. l.)

Magyar Hírlap.

1894. jun. 6. Petőfi szüleinek sírja. (Vegyesek közt. Lásd ugyanakkor *Pesti Hírlap* s más lapokban is.)

Magyar Sajtó.

1860. 249. sz. Chassin Petőfiről. — 260. sz. Szöllősi Benő: Fejérmegye. Vértesalja nov. 5. — 271. sz. Petőfi-éml. Félégyházán. — 283. sz. Reményi Ede: Fölszólítása a nemzethez. (Petőfi szobra tárgyában.) — 297. sz. Petőfi-szobor. (Pesti Napló után.) — 1861. 77. sz. Petőfiszobor. — 77. sz. Petőfi és Sarlay. (Rónay Jácint.) — 2. sz. Reményi E. Petőfi Pesten felállítandó szobra ügyében. — 16. sz. Petőfi-gőzös. — 19. sz. Petőfi-szobor. L. még 41, 60, 62. sz. — 28. sz. Petőfiről. — 47. Petőfi halálának körülményei. (Lásd Vas. Ujság.) 38. sz. Káplai levelének kivonata. — Kisebbség: 1861. 28, 71, 157. sz.

Revue des deux mondes.

Sayous E, La poésie populaire hongroise pendant la guerre de 1848/49. 1872. ag 13. — La poésie hongroise au XIX-e siècle. — *Saint-René* Taillandier. I. Sandor Petoefi. 1860. apr. 15. — II. Les Rhapsodes de l'Histoire nationale. 1861. szept. 1.

Rónay Jácint.

Naplótöredék. Hetven év reményei és csalódásai. Nyom. kéziratul 10 példányban.

II. 360—64. l. „*Ál-Petőfy*.“ — III. 12—14. l. *Vivit, imo in senatum venit!*² (Mindkét cikk a csaló Sarlayról. L. még II. k. 383. l.)

Tóth Kálmán emlékalbuma. 1894.

Bartók Lajos: Petőfi és Tóth Kálmán.

Ungaria.

Petőfi: Judetiul. (Az ítélet.) Ford. A. Pituc. 1893. (III.) 27. l. — *Primum meum juramentum*. (Első esküm), Patria Amorului (A szerelem országa). Ford. A. Pituc. U. ott. 403—405. l.)

Vargyas Endre:

Magyar Szabadságharcz Története 1848—1849-ben. 2-dik bőv. kiad. 1879. Mehner Vilmos.

Ebben szól Petőfiről: *Március tizenötödike* 42—54. l. és *Vizaknától Piskiig* 488—492. lap. Közli Petőfi fametsz képét Rusz K.-tól, a *Nemzeti dal-t* (45. l.). L. még 94, 128, 365 (*Csatadal*), 417, 495, 503, 512, 513, 579 (a költő nejeről, közli arcképét is 580. l.), 613 (Itt a próba), 691, 693 (Petőfi-apotheosis) l.

¹ Ugyanez Emlékeim. Budapest. 1875. II. 209—212. l.

² A tart. ban: Az *Ál-Petőfy* Jerseyben.

Vasárnapi Ujság.

Verner László: Petőfi aszódi tanítója: Koren István. (Képpel.) 1893. 20. sz. — Petőfi vegyes művei. (Ism. az Athenaeum-féle legújabb kiadás I. k.-ról, resp. IV. köt.-ről.) 1894. 39. sz. 645. l. — Petőfi mint követjelölt. (Hentaller művének rövid ism.) Ugyanott.

Vukovios Sebő

Emlékiratai Magyarországon való bujdosása és száműzetésének idejéből. Sajtó alá rend. Bessenyci Ferencz. Budapest. 1894. Athenaeum.

Petőfiről nagyon kevés: 5. Martius 15-ik napja Pestm. 64. l. Ugyancsak róla kevés a 99. lapon.

Közl: F. Z.



Vegyesek.

* Gyulai Pál a budapesti egyetemen az 1891—92. tanév I. felében „Petőfi S. élte és költészete“ cz. a tartott egyetemi előadáson fojyóiratunkról így szól: Egy derék vállalat indult meg 1888-ban Kolozsvárott, a „Petőfi-Múzeum“. Kiadják: dr. Csernátoni Gyula, dr. Ferenczi Zoltán és Korbuly József. E vállalat némileg utánzása a küllöldi Goethe-Jahrbuchoknak, a spanyol Cervantes-krónikának, a Szaks-pere és Molière-muzeumoknak. Kritikai alapon kívánja előkészíteni Petőfi-nek még csak ezután megírandó nagy életrajzát, teljes tájékozással akar szolgálni a Petőfi-írod. terén, tisztázza a Petőfi-re vonatkozó és nem kellő kritikával összehalmozott adatokat. „Mert há igaz, hogy Petőfi eszthetikai és írodalomtörténeti nagysága többé nemcsak magyar, hanem még inkább világirodalmi kérdés: másrészt természetes, hogy Petőfi kimerítő életrajzát kiválóan magyar főtől várja az irodalom.“ Czélja egyáltalán, hogy egy teljes Petőfi-kiadást létesítsen és „összegyűjtsön minden, habár csak egy pár szóból álló, Petőfit illető adatot, a melyek még eddig ismeretlenek vagy nem elég nyilvánosak.“ (Gyórsírói jegyz. Pethe Fer.-tól. 9. l.)

* Dr. Cserrey Gyula, homeopatha és vizgyógyász, megh. 77 éves korában, 1894 jan. 30-dikán éjjel. A megboldogult Petőfi barátja volt s húzamos ideig lakótársa. (Hol?) Petőfi-re Cserreynek volt befolyása, tanácsait kikérte „legfontosabb élethetározásaiban is“; s nem egy költeménynek közös szereplésök adta a tárgyat. (?) Az öreg úr pl. sokszor elbeszélte, hogy a

gr. Wenckheim gazdatisztje meghívására a grófi pinczébe mentek egyszer borokat kostolni. Cserrey előre megfogadtatta a költővel, hogy csak azokból a borokból fog kostolni, melyekből ő megengedi. Már a 3—4-dik pinczeszakaszba értek s engedélyt még mindig nem kaptak. Végre a csemegeborokhoz érve, az engedélyt megnyerte s a kelletténél többet is kostolgot. Ezalatt, a pillanat hatására mondta el *Ivás közben* című költeményét, melyet idegen kézvetett u. ott először papírra. A *Xeres* szó, melyet a költő valóban nehezen tudott kiejteni, így került a versbe. Midőn Cserrey neki másnap felolvasta, nem is bírt rá emlékezni. (*Egyetértés*. 1894. jan. 31. 31. sz.)

Ez a hír, világosan közös forrásból, több lapban volt Cserrey halálakor olvasható. Megjegyezzük, hogy az eset elbeszélése olvasható Orlay Sománál. (Adatok Petőfi életéhez. Budapesti Szemle. XIX. 350. l.) E szerint a dolog 1842 nyarán történt M.-Bérenyben, a szőlőkben, a halom alatti urad. pinczében. Orlay a költemény származását nem említi, nem szól Cserreyről sem, hogy ott volt volna. A fenti költemény 1844-ből, Debreczenből való. A rávonatkozó adatok közölve vannak a Petőfi: Összes költ. jegyzeteiben. (1892. II. 485. l.) E szerint okvetlenül kétség fér ez adat hitelességéhez, mely nehezen látszik valószínűnek. Vagy egy más Wenckheim-féle pincze látogatásáról volna szó?

* Petőfi elföldésének irodalma cz. cikkünk folytatását a jövő számban adjuk.